

Voorjaar

Bosgeelster en narcis (9 april 2014)

In 'Aandacht voor de natuur' van 13 maart 2013 is het sneeuwkllokje als een van de zogenaamde stinzenplantsoorten aan de orde gesteld. De term stinzenplanten is een begrip uit Friesland waar het gaat om plantensoorten op locaties waar vroeger stinzen (In Groningen: borgen; in Drenthe havezathen) hebben gestaan of waar ze nog steeds staan. Maar de soorten zijn ook aan te treffen op locaties als boerenerven, oude kerkhoven, pastorietuinen e.d. Met verschillende soorten is doorgekweekt zodat daarvan tal van variëteiten zijn ontstaan. Overigens is voor Groningen de naam 'börgbloumkes' typerend. Bij tuincentra zijn meerdere stinzenplantsoorten te koop, bijvoorbeeld het sneeuwkllokje waar vele tuinen 'vol' mee staan. Dit voorjaar inventariseert de Plantenwerkgroep van IVN Eelde-Paterswolde de landgoederen van Natuurmonumenten op het voorkomen van stinzenplantensoorten; er kunnen aanwijzingen uit naar voren komen waar het goed zou zijn soorten aan- of bij te planten. Stinzenplanten zijn veelal (vroeg) voorjaarsbloeiers, de ondergrondse delen zijn bollen, knollen of wortelstokken.

Op het terrein van onze Dorpskerk in Eelde bloeit momenteel een van de zeldzamere soorten, de bosgeelster. De groeiplek is tegenover 't Loughoes, dus als u daar fietst of wandelt kunt u de plantjes zo zien staan. De soort behoort tot de familie van de lelieachtigen. In de grond zitten de ronde bolletjes van waaruit de smalle bladeren groeien en de bloeistengels met de stervormige gele bloemen. Een veel groter aantal planten kunt u vinden aan het Emmaplein en in het Noorderplantsoen in Groningen. De wetenschappelijke naam van de bosgeelster is *Gagea lutea*, genoemd naar de Engelse botanicus Thomas Gage (18e eeuw) en het Latijnse woord voor geel, *lutea*.

De narcis kent veel opvallender bloemen dan de geelster. Het aantal gekweekte variëteiten van de narcis is groot. De kleur van de bloemen is geel, geel met oranje, wit, wit met oranje en er zijn variëteiten met gevulde bloemen. Over smaak valt natuurlijk te twisten, maar wel erg elegant zijn de bloemen van de witte narcis, *Narcissus poeticus*. De naam narcis zou rechtstreeks afgeleid kunnen zijn van de Griekse mythologische figuur Narcissus.

Foto Bosgeelster: Ynze de Boer.

Foto Narcis: Leo Stockmann

De blauwborst (11 mei 2016)

Is de bekende roodborst algemeen aanwezig in bos, park en tuin, voor de veel minder bekende blauwborst zult u naar het buitengebied moeten. Maar zodra u in een wat drassige omgeving bent met wat ruigte en struiken dan heeft u een redelijke kans blauwborsten te horen en te zien. In het natuurontwikkelingsgebied, De Onlanden, dus zeker ook. Heeft u hem goed in de kijker, dan valt zelfs het witte vlekje op zijn blauwe borst op; helemaal volledig hebben we met de witgesterde blauwborst te maken. De zang begint wat aarzelend, maar is daarna erg gevarieerd met allerlei heldere fluittoontjes, rollers en trillers; een opgewekt geheel. De opbouw van het liedje doet wel wat denken aan dat van een nachtegaal. Niet geheel toevallig misschien, want blauwborst en nachtegaal behoren tot hetzelfde vogelgeslacht *Luscinia*. Het hoogtepunt van de zangactiviteit ligt in de maanden april en mei. Er is uit 1849 een melding bekend van een broedende blauwborst bij Eelderwolde. In die tijd was er ook veel drassigheid en veldstruweel, dus een ideale omgeving voor deze soort. Een heel andere leefomgeving voor de blauwborst zijn koolzaadvelden, soms ook aardappelakkers, en extensief beheerde wijken en kavelsloten. Voor de Veenkoloniale streken schat men dat daar zeker een paar honderd broedparen zitten (Boekema, Vogels in Groningen, 2016).

Elke vogelfotograaf wil graag een keer scoren met een mooie foto van de blauwborst. Als de struiken nog niet vol in blad staan moet zo iets met een beetje geduld wel lukken. Bovendien zingen ze ook wel vanaf paaltjes of stengels van bijvoorbeeld riet en lisdodde. Het pluïs (vruchtharen) van de bloemen in de 'sigaar' is voor meerdere zangvogelsoorten aantrekkelijk nestmateriaal. Als hoofdzakelijk insecteneter heeft de blauwborst in de wintertijd hier niet veel te zoeken. In de herfst trekken ze weg naar zuidelijke landen, zelfs voorbij de Sahara. In maart, april zijn ze dan weer terug in onze streken.

Foto. Blauwborst op lisdodde. Fotograaf: Anne van der Zijpp

Boomklever en boomkruiper (19 februari 2014)

De boomklever en de boomkruiper zijn het hele jaar door in onze landgoedbossen, in (park)tuinen met oudere bomen en in oude(re) weg- en laanbeplantingen te horen en te zien. En nu het richting voorjaar gaat wordt de activiteit van de vogels groter en de geluiden van zang en roep luider en indringender.

De boomklever meet ca. 14 cm, heeft een grijsblauwe bovenzijde met een duidelijke zwarte oogstreep en een oranjebruine onderzijde. Hij oogt wat gedrongen en bezit een stevige snavel. De boomkruiper is iets kleiner, bruinig gekleurd (met witgrijze streping) van boven en vuilwit van onderen. Opvallend is zijn dunne gekromde snavel.

Wie door het bos wandelt zal vaak eerder de aanwezigheid van de boomklever merken dan van de boomkruiper. De boomklever laat zich door roep en zang horen met heldere tonen, de boomkruiper doet het met een hoog, lichtstijgend maatvast riedeltje, **tie tititsuwietie**. Het is altijd een genoegen om naar de klimcapaciteiten van de vogels te kijken. De boomklever verplaatst zich op de stam even gemakkelijk naar boven als naar beneden. Zijn lange tenen met gekromde nagels zorgen voor een goede houvast. De boomkruiper klimt schokkerig omhoog, vaak in een spiraal om de stam heen. Houvast heeft hij niet alleen door zijn lange tenen met gekromde nagels, hij leunt ook met zijn staart tegen de stam, wat een boomklever niet doet.

De boomklever broedt in boomholtes en in nestkasten; soms verkleint hij als een metselaar een te grote ingang met klei zodat er geen grotere vogelsoort naar binnen kan.

De boomkruiper maakt voor zijn nest gebruik van ruimtes achter schors of in nauwe spleten van een boomstam. Soms gebruikt hij speciale nestkastjes, de ingang zit aan de zijkant vlakbij de stam. Wat betreft voedsel eten beide soorten meest insecten en andere kleine diertjes, in de winter eet de boomklever ook graag hazelnoten, eikels en beukennoten. En.....
.zonnebloempitten van uw voedertafel!

Meer weten over natuur: kijk op <http://ivn.nl/afdeling/eelde-paterswolde>.

Foto: Boomklever bij nestingang; André Eijkenaar

Foto: Nestkast boomkruiper; Leo Stockmann

Houtduif en Turkse tortel (2 januari 2014)

Duiven kent iedereen. De meest tot de verbeelding sprekende soort is, afgezien van de tamme postduif, waarschijnlijk de snack-etende stadsduif, een nazaat van de in ons land niet voorkomende rotsduif.

Als volledig wilde soort zijn in ons land en ook in ons dorp de holenduif, de houtduif en de Turkse tortel erg algemeen. Zij zijn voor het overgrote deel standvogel, dus jaarrond aanwezig. De holenduif blijft in het verdere verhaal buiten beschouwing. De houtduif is de grootste duivensoort van ons land en meet 40 cm. Opvallend is de witte halsvlek. Het is een broedvogel van bossen, parken en tuinen en bosschages in het veld. 's Winters zijn ze vaak verzameld in grote groepen op akkers. Zaden, vruchten (bijvoorbeeld uw lekkere aardbeien!), bladknoppen, jonge blaadjes en insecten vormen het voedsel van de houtduif.

De Turkse tortel is zo'n 10 cm kleiner dan de houtduif. In de nek zien we een witomrande zwarte halve halsband. De Turkse tortel is sinds 1900 vanuit de Balkan West Europa binnengetrokken. Het eerste geregistreerde broedgeval in Nederland was in 1949, in België in 1955. De soort is een echte cultuurvolger en bezit een enorm voortplantingsvermogen. Genesteld wordt vaak hoog

in een boom. In de periode van februari tot oktober kunnen wel vier of vijf legsels geproduceerd worden, waarbij de jongen van het eerste nest al in hetzelfde jaar tot broeden kunnen komen!

Overigens is het aantal eieren per broedsel van houtduif en Turkse tortel maar klein, één of twee. De jongen worden de eerste dagen warm gehouden en gevoed met een melkachtige substantie (duivenmelk) uit de krop van de ouders. Het voedsel van de Turkse tortel is overeenkomstig met dat van de houtduif. De Turkse tortel kunt u ook regelmatig op de voedertafel aantreffen. De lage ‘zang’ van de houtduif is een zacht koe-**koe**-roe koe-koe (U kunt erin horen: Boe boeoe doet de koe), dat van de Turkse tortel is een hoger, aanhoudend roe-**koe**-koe (Te horen als: I love you). Roepen doet de tortel graag vanaf het dak. Na een vlucht laat de Turkse tortel bij het neerstrijken vaak een kenmerkend nasaal, gerekt ghèèèh horen.

Meer weten over natuur in ons dorp? Kijk op <http://ivn.nl/afdeling/eelde-paterswolde>. Foto: Turkse tortel: Sieds Rienks

Grote bonte specht en groene specht (17 april 2013)

Bij de Romeinen was Mars (Donar bij de Germanen) de god van o.a. regen en bliksem en donder. In verband hiermee werd de specht beschouwd als bliksemvogel en als vuurbrenger. Het rode kapje op de koppen van spechten werd beschouwd als een vuurteken. De specht zou vuur kunnen maken door te boren in hout. Behalve met bliksem werd de specht ook geassocieerd met het vervolg erop, de donder. Hij bootst immers de donder na door te roffelen, waarbij hij gebruik maakt van een dode tak als resonator. En na de donder komt vaak regen. Deze wetenswaardigheden zijn te lezen in het boekje ‘Vogels in volksgeloof, magie en mythologie’ (Johan Boussauw , 2005).

Bij ons is de grote bonte specht, niet veel groter dan een merel, veruit het meest algemeen. De vrij krachtige roffel van negen tot zestien slagen duurt nog geen seconde. Al in januari laat ‘de grote bonte’ zich horen, na juni houdt hij het dan een periode voor gezien. Vrij herkenbaar is deze spechtensoort ook aan de roep, een scherp en krachtig tsjik, tsjik, losstaand, of enkele keren achtereen.

In onze omgeving wonen ook meerdere groene spechten, een vogel van ruim 30 cm. groot. Deze roffelt zelden en als die het doet, dan ook nog vrij zwak. Maar wat de groene specht wel goed kan is hard en helder lachen. Klukluklukluklukluklu, soms wel tot zo'n 20 van die klutoontjes achter elkaar en ongeveer op dezelfde toonhoogte. De periode waarin de groene specht zich laat horen komt overeen met die van de grote bonte specht. De groene specht laat zich regelmatig op de grond zien, in weiland en gazons, als er maar mierennesten zijn. Eitjes, larven, poppen en volwassen mieren, alles wordt gegeten. De insecten worden met een lange kleverige tong uit de nestkamers gehaald. De kans dat u eens een groene specht op een gazon in het dorp ziet is zeker aanwezig. Zelf had ik eind april van het vorig jaar het grote geluk een paring van groene spechten te zien in een oude eik in een houtwal aan de Helmerdijk. De paring duurde maar enkele seconden (bij vogels is dat gebruikelijk), maar omdat je een paring van deze soort eigenlijk nooit waarneemt toch een belevenis.

Paardenbloem en tjiftjaf (25 april 2012)

De strenge vorstperiode van de eerste twee februariweken lijkt al weer lang geleden. Het zwierige schaatsen op ijsbanen en meren is weer wandelen en fietsen geworden. De natuur is na de kou gewoon haar gang gegaan. Sleedoorn, forsythia en het krentenboompje bloeien uitbundig evenals speenkruid, paardenbloem en pinksterbloem. Zelf zult u de lijst gemakkelijk langer kunnen maken. Plantensoorten hoeven niet zeldzaam te zijn om ervan te genieten. Een van mijn favoriete soorten is de paardenbloem, een algemenere soort valt er niet te bedenken. In het buitengebied van Eelde-Paterswolde kun je hier en daar nog wel een landje vol met bloeiende paardenbloemen zien, hoe mooi! De bekende Vlaamse dichter uit de negentiende eeuw, Guido Gezelle, had ook wel iets met paardenbloemen (hij spreekt van pisseblommen), getuige enkele dichtregels *'t Blomke dat ik liefst van al / zie en altijd blijven zal / geren zien zo lang er bloeien'*.

Voorals 's morgens vroeg bij het licht worden zingen de vogels ons uitbundig toe. Hoewel, zingen ze óns toe? U mag dat best zo opvatten natuurlijk. Maar het zijn de mannetjesvogels die aan mannetjes soortgenoten laten weten dat ze een bepaalde ruimte geclaimd hebben (een territorium). En als ze nog geen vrouwtje hebben dan is hun zingen ook bedoeld om vrouwtjes te lokken. Het is niet zo gemakkelijk om de vele soorten aan hun zang te kunnen onderscheiden. Om te oefenen had je vroeger grammofoonplaten met vogelgeluiden, daarna cassettebandjes, weer later cd's en nu kun je gewoon van internet beeld en geluid van een vogelsoort halen. Maar geluiden horen en onthouden zijn verschillende dingen, je moet er wat gevoel voor hebben. En eropuit trekken, proberen de zingende vogel 'in de kijker te krijgen' is natuurlijk een goede manier van natuurbeleving. Een algemeen klein vogeltje is de tjiftjaf. Algemeen? Jazeker. In deze tijd is hij bijna de hele dag actief met het roepen van zijn naam, tjif-tjaf, tjif-tjaf, tjif-tjaf. Maatvast en lang volhoudend. Zit het geluid eenmaal in uw hoofd, dan hoort u de tjiftjaf overal. Op zaterdag 12 mei om 7.30 uur organiseert IVN Eelde-Paterswolde een vogelexcursie, met aandacht voor vogelgeluiden in Vosbergen.

Roodborsttapuit en look-zonder-look (15 mei 2013)

Het heeft even geduurd dit jaar, maar zo half april werd het dan toch voorjaarsweer. En wat gaat de ontwikkeling van de natuur dan snel. Nauwelijks een maand later is de wereld om ons heen groen geworden en bloeien onder andere de paardenbloemen en de krentenbomen volop.

In het waterbergings- en natuurontwikkelingsgebied De Onlanden (Peizer- en Eeldermaden en Leekstermeergebied tezamen) valt op vogelgebied veel te genieten. Het gebied kan met de fiets gemakkelijk verkend worden. Maak eens een stop bij de ondiepe watervlaktes: meerdere eenden- en steltlopersoorten, waaronder de watersnip, de kemphaan, de grutto en de zwarte ruiters foerageren daar. De Onlanden heeft ook veel oppervlak met ruigere begroeiing: pitrus, riet en heren der een struik of struweeltje. Hier voelen allerlei zangvogelsoorten zich thuis. Erg opvallend door hun zwarte kopjes met daaronder een wit deel zijn de mannetjes van de rietgors en de roodborsttapuit. De roodborsttapuit heeft daarbij dan nog zijn roodbruinige borst. De eveneens aanwezige blauwborst is gemakkelijk herkenbaar door zijn blauwe keel, kin en borst. Roodborsttapuiten en blauwborsten maken graag gebruik van zangposten als een paaltje of een struik. Hoort u een snorrend geluid, dan heeft u te maken met een snor of een sprinkhaanzanger. Van de snor is de toon wat lager en duren de strofen meestal korter. Het verschil in zang valt goed op als u beide in de buurt van elkaar hoort snorren.

Plaatselijk staan in bermen, bij houtsingels en in oudere bossen, bijvoorbeeld van onze landgoederen, enkele witbloeiende kruiden volop in bloei: look-zonder-look, bosklaverzuring, en bosanemoon (er zijn overigens ook rozebloeiende klonen). Look-zonder-look, *Alliaria petiolata*, behoort tot de kruisbloemenfamilie en heeft hartvormige getande bladeren en bij kneuzing daarvan ruikt u de welbekende geur van uien of andere look-soorten (*Allium*). Omdat de soort verder niets met een look van doen heeft, wordt deze dan ook look-zonder-look genoemd.

Inmiddels heeft u waarschijnlijk ook wel witte vlindertjes met oranje tippen aan de voorvleugels zien rondfladderen. Dat zijn de mannetjes van het oranjepipje. De vrouwtjes zijn geheel wit. Het is een voorjaarsvlinder, vooral voorkomend in kleinschalig gebied met houtopstanden. De

vrouwtjes leggen eitjes op de bloemstengels van pinksterbloem en look-zonder-look en de rupsen eten van deze soorten.

Pinksterbloem en oranjetipje (20 mei 2015)

Vroeger waren weilanden vol pinksterbloemen erg algemeen. De overwegend lila gekleurde bloemen vormden een schitterende kleurendeken. Ontwatering, veelvuldig scheuren van grasland en zware bemesting heeft een sterke negatieve invloed gehad op het massaal voorkomen van de pinksterbloem. Gelukkig zijn er nog locaties waar de soort toch nog veel voorkomt. Meestal gaat het dan om een extensief beheerd stuk grasland, een dijkje of een slootkant. Ook een gazon kan een groeiplaats zijn van de pinksterbloem. Maar vroeg maaaien, al half april, drukt de groei van de plant de kop in. De eerste maaibeurt uitstellen tot half mei zou de gazons in het voorjaar veel aantrekkelijker kunnen maken. De naam pinksterbloem suggereert een optimale bloei rond pinksteren. De eerst mogelijke pinksterdag is op 10 mei, de laatst mogelijke op 13 juni. Maar in

deze periode ligt niet de optimale bloei, die is meestal zo eind april. Vóór de gregoriaanse kalendercorrectie in 1582 stemden bloeitijd en pinksteren beter overeen.

Eind april, begin mei waren op het dijkje langs de Meerweg van Paterswolde naar Haren veel bloeiende pinksterbloemen te zien. Wandelaars op het dijkje (nieuw schelpenpad) konden er van dichtbij van genieten. Vroeger werd de pinksterbloem ook wel als rauwkost gegeten, vooral tegen scheurbuik. De blaadjes hebben een scherpe smaak.

Tussen de pinksterbloem en de vlindersoort oranjetipje bestaat een ecologische relatie.

Het oranjetipje (het mannetje heeft een oranje vlek op de bovenzijde aan het uiteinde van de voorvleugels) is een typische voorjaarsvlinder. Het vrouwtje legt eitjes op de pinksterbloem en op look-zonder-look die dan ook de voedselplanten voor de rupsen zijn. Om te verpoppen kruipt

de rups naar een houtige stengel van een plant of naar een in de buurt staande struik. Aardig te weten is dat de wetenschappelijk namen van de pinksterbloem en het oranjetipje zelfs met elkaar van doen hebben. De pinksterbloem heet *Cardamine pratensis*, het oranjetipje *Anthocharis cardamines*. De soort aanduiding *cardamines* verwijst naar de pinksterbloem. De geslachtsnaam *Cardamine* van de pinksterbloem is afgeleid van het Griekse woord kardamon en betekent ‘plant met zaad dat gegeten wordt als mosterd’; *pratense* betekent ‘in de weiden groeiend’.

Foto's van Leo Stockmann

-Pinksterbloemen op het dijkje langs de Meerweg en Pinksterbloem close up

Braamsluiper en veldzuring (23 mei 2012)

Vogels staan volop in de aandacht. Via de site ‘beleefdemente.nl’ kunt u broedparen volgen van meerdere soorten op hun nestplaatsen zodat u een idee krijgt van het wel en wee gedurende de tijd dat er eieren en jongen in het nest zijn. De week van 12 t/m 18 mei was de Nationale vogelweek. IVN Eelde-Paterswolde deed eraan mee door een zangvogelexcursie te organiseren. Dertig personen waren vol aandacht voor het gedrag en het gezang op het vogelrijke landgoed Vosbergen. Bij mij in de buurt met veel hagen en struiken is een braamsluiper al ruim twee weken ijverig aan het zingen.

’s Morgens om een uur of zes laat hij zich al horen en hij gaat door tot in de vroege avond. Het liedje begint met een haastige fluisterzang dat direct gevolgd wordt door een reeks doordringende schetterende toontjes tètètètètètètè. Het geheel duurt 2 à 3 seconden. Heel kenmerkend. Waarschijnlijk doet hij zo enorm zijn best om een vrouwtje te lokken. Mezen en spreeuwen zijn al druk doende met het voeren van hun jongen. Spreeuwen komen aanvliegen met vooral emelten, (larven van de langpootmug) die ze uit de zode van grasland halen. Mezen komen met kleine lichtbruine of groene rupsjes aanvliegen die ze in de kruinen van eik en berk vinden. Soms heb je het geluk dat je de jongen ziet uitvliegen. Een prachtig moment. Uit Afrika zijn de huiszwaluw, de boerenzwaluw en de gierzwaluw teruggekeerd. De huiszwaluw vestigt zich onder de dakgoot. U kunt veel plezier beleven aan deze nuttige kwetteraartjes. Ze leven van vliegende insecten. De schoonheid van de natuur raast in deze periode van het jaar in allerlei kleuren voorbij. Vaak maar een week is de bloei op haar allermooist. Het roze van de Prunussen, het gele van de paardenbloemen met daarna het mooie pluisstadium, het andere geel van het koolzaad, het weer andere geel van de boterbloemen, het bruinrode van de veldzuring en het wit van het fluitenkruid. Veel wilde planten zijn te benutten voor gerechten, ook de veldzuring. De stengel is sappig en zurig, kauw er maar eens op. De blaadjes kunnen gebruikt worden voor salades, soepen en sauzen.

Zomer

Zweefvliegen en fluitenkruid (3 juli 2013)

Het is zonnig weer met een lekkere temperatuur. Je gaat even lekker in de tuin zitten om van de zon te genieten. Grote kans dat er opeens een zoemend insect bij je hoofd komt ‘staan’, lijkend op bij of wesp. Maar geen paniek. Dat helikoptertje is een ongevaarlijke zweefvlieg, misschien wel de blinde bij (*Eristalis tenax*) met het zoemende geluid van de honingbij. Bij het maken van al een minieme beweging schiet het beestje een eindje weg, om dan (meestal) weer snel terug te keren. Irritant? Bewonder de fascinerende vliegkunst van de zweefvlieg en de irritatie zal direct verdwijnen. In ons land komen meer dan 200 soorten zweefvliegen voor. Ze leven van nectar, vaak van schermbloemigen. Larven van zweefvliegen leven op diverse plaatsen en eten plantaardig en dierlijk materiaal, onder meer bladluizen. De larve van de blinde bij heet rattenstaart of rotje en komt in stilstaand water voor, ook wel eens in afvoerputjes van badruimtes en melkstallen. In tuinen kan ook wel de pendelzweefvlieg (*Helophilus pendulus*) en de bessenzweefvlieg (*Syrphus ribesii*) gezien worden. Zelf trof ik jaren geleden in mijn tuin op koninginnenkruid de zeldzamere *Volucella zonaria* (zonder Nederlandse naam) aan die zich onderscheidt door zijn grotere formaat.

De afgelopen weken hebben we kunnen genieten van de bloemenpracht van de rhododendron (met al zijn kleurenvariëteiten), de gouden en blauwe regen en in het buitengebied van het fluitenkruid dat bermen en slootranden wit kleurde. Fluitenkruid is een soort die behoort tot de familie van de schermbloemigen. De bekende natuurpropagandist Jac. P. Thijsse noemde fluitenkruid wel ‘Hollands kant’, vanwege de fijne vorm van de bloemen. De stengel is hol, er kan een fluitje van gemaakt worden. Onderaan moet een dichte stengelknoop zitten en halverwege moet er een overlangse inkeping worden gemaakt. En zo ontleent fluitenkruid zijn naam aan een mogelijk gebruik ervan. Fluitenkruid is de voedselplant van de zweefvlieg *Cheilosia pagana* (zonder Nederlandse naam), zwart en niet erg opvallend. Ook soldaatjes (een keversoort) bezoeken fluitenkruid graag voor de nectar.

Varens (17 augustus 2016)

In onze (landgoed)bossen groeien tal van varensorten. Verreweg de meest algemene is de brede stekelvaren; plaatselijk staan de bossen er vol mee. Ook vrij algemeen zijn smalle stekelvaren, wijfjes- en mannetjesvaren en gewone eikvaren. Op het eerste gezicht lijken de genoemde soorten erg op elkaar, maar bij nadere vergelijking zijn er zeker verschillen. Varens planten zich voort door middel van sporen die in hoopjes (sori) bijeenzitten onder de deelblaadjes van de bladeren; ook wortelstokken dienen ter verspreiding.

Ook de adelaarsvaren is een vrij algemene soort. Sterk overheersend zie je de varen wel staan op open plekken in het bos. De bladstengels maken een kale en gladde indruk; de hoogte van de

varen kan wel 150 cm zijn. In de herfst heeft de varen mooie geelbruine kleuren. 's Winters is er niet veel meer van over dan een wanordelijke massa van bladstrooisel.

Zeldzamer in onze contreien zijn de koningsvaren en het dubbelloof. De koningsvaren is een vrij forse soort en kan zeker een hoogte van 150 cm bereiken. De deelblaadjes zijn fors. De soort groeit erg langzaam en kan wel meer dan een eeuw oud worden. Opvallend zijn de vruchtbare bladeren in het midden. Deze zijn 's zomers opvallend door hun boven de 'gewone' bladeren uitstekende pluimen van sporenhoopjes die als ze rijp zijn bruin kleuren. In de herfst sterft de varen af in mooie herfstkleuren. De soort is wettelijk beschermd.

Let bij uw wandelingen door het bos ook op de beschaduwde vochtige greppelkanten. Dat is een favoriete groeiplaats van dubbelloof. De plant heeft steriele en fertiele (met sporen) bladeren die qua uiterlijk duidelijk van elkaar verschillen. De steriele bladeren blijven 's winters groen, de langere visgraatachtige fertiele bladeren sterven in de herfst af.

Dubbelloof, Kluivingsbos Koningsvaren, Vosbergen Foto's Leo Stockmann

Merel en gestreepte witbol (27 juni 2012)

Op de vraag ‘Noem eens een zangvogel’ zullen veel mensen de merel noemen. Deze van oorsprong bosvogel heeft het helemaal gemaakt in ons land. Op alle plekken met opgaande beplanting komt hij voor. Het aantal broedparen wordt geschat op ongeveer een miljoen. Ook is de merelzang al twee maal gekozen tot het mooiste natuurgeluid. Het mannetje heeft een melodieuze luide zang met heldere tonen, vaak met grote veranderingen in toonhoogte. Hij laat zich al horen bij het licht worden, maar misschien valt zijn zang voor u het meest op in de (late) avond. De onderwijzer en veldbioloog Jac. P. Thijsse (1865-1945), vooral bekend om zijn gedrevenheid op het gebied van de natuureducatie, zette de zang van de ‘zwarte lijster’ al eens in notenschrift. Het merelvrouwtje is bruin. Is het u wel eens opgevallen dat zij nagenoeg alleen het nestmateriaal aanvoert en het nest bouwt? Het mannetje zit ergens in de buurt en laat zich gelden als een vreemde man zich vertoont, die hij dan desnoods met geweld verjaagt.

Juni is een goede maand om allerlei soorten gras in bloei te bewonderen. Dat die bloei niet te vinden is in het zo frequent gemaaide plantsoen of op het intensief beheerde boerengrasland zal duidelijk zijn. Op overhoekjes en in nog niet gemaaide bermen en natuurgraslanden kunt u een grote verscheidenheid aan bloeiende grassoorten zien. Prachtig zijn de kleurschakeringen. Heel veel voorkomend in wat verschralend natuurgrasland is de gestreepte witbol. Die roze tot lichtpurper, soms bleker bloeiende soort heet zo vanwege de pyjamastreepjes die onderaan de stengel te zien zijn. Riet kent u allemaal, maar daartussen staat ook regelmatig het net zo hoge rietgras met een geheel andere bloeiwijze. Grote vossenstaart (het meeste daarvan is al weer uitgebloeid), glanshaver, kropaar en timothee zijn andere opvallende soorten. Op Google kunt u na het intypen van de soortnaam veel afbeeldingen vinden. Genieten kunt u in deze tijd ook van de bloei van cultuurgrassoorten op de akkers: tarwe, rogge, gerst en haver. Velden vol met dezelfde soort: eentonig en toch prachtig.

Kwartelkoning (15 juli 2015)

Kwartelkoning foto: Anne van der Zijpp

Nu de Onlanden, de voormalige Peizer- en Eeldermaden en het Leekstermeergebied, door de inrichting als waterbergingsgebied veel natter en ruiger zijn geworden is ook de samenstelling van de vogelbevolking nogal gewijzigd. Vogels die van moeras en (droge) ruigere graslanden houden voelen zich daar goed thuis. Enkele leden van de Vogelwerkgroep van IVN EeldePaterswolde trokken op de avond van 3 juli met de fiets het gebied in en hoopten soorten als kwartelkoning, waterral en porseleinhoen te horen. Dat zou op een zwoele en nagenoeg windstille avond moeten kunnen.

Dat lukte inderdaad. Vlak naast de Drentsedijk raspte de kwartelkoning letterlijk zijn wetenschappelijke naam *Crex crex*, bij de Zanddijk gilde een waterral als een speenvarken en langs de Noorddijk was het ‘zwepende’ kwiet...kwiet...kwiet te horen van de porseleinhoen. Inmiddels was het al bijna middernacht toen we weer langs de kwartelkoning kwamen. Onafgebroken was hij nog aan het roepen: crex-crex, crex-crex, crex-crex De kwartelkoning is een zomergast. Hij overwintert ten zuiden van de Sahara. Vanaf half april kunnen we hem hier aantreffen, maar pas vanaf eind mei laat hij zich ook horen. Vanaf eind augustus vliegen de kwartelkoningen weer naar Afrika. De Nederlandse naam schijnt te zijn ontleend aan een Griekse sage. Daarin maakte de kwartelkoning deel uit van een zwerm kwartels op de trek. Omdat hij wat groter is dan de kwartels (28 om 17 cm) en tevens op ze lijkt werd hij als hun leider, hun koning beschouwd. (informatie uit ‘De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis’ van Henk Blok en Herman ter Stege, 2000).

Bijnamen heeft de kwartelkoning genoeg. Toepasselijk zijn kreakhintsje (in Friesland; vert. kraakhennetje, maar het is het mannetje dat roept!) en Hegggeschär in Luxemburg. Helaas lieten de genoemde soorten zich niet zien. Ze houden er een nogal verborgen leefwijze op na. Dat maakt zo’n nachtelijke tocht met deze bijzondere vogelgeluiden ook wat geheimzinnig. Toch lukte het fotograaf Anne van der Zijpp bij een andere gelegenheid, maar wel in de Onlanden, een kwartelkoning in de lens te krijgen!

Bijen en hommels (6 augustus 2014)

Honingbijen op guldenroede. Fotograaf:Leo Stockmann

Bijen en hommels behoren met de wespen en de mieren binnen het rijk van de insecten tot de orde van de vliesvleugelen. Wereldwijd is deze orde immens, met ruim 100.000 beschreven soorten. Bij bijen wordt vrijwel meteen aan de honingbij gedacht, maar er bestaan ook veel soorten wilde bijen. In juni vierde de imkersvereniging Haren-Paterswolde haar 100-jarig bestaan bij buurthuis Westend in Eelde. Bij meerdere kramen kon men voorgelicht worden over allerlei facetten van het leven van, uiteraard vooral, de honingbij. Maar folders van de Nederlandse bijenhoudersvereniging schenken ook aandacht aan ‘solitaire bijen’, ‘hommels en wespen’ en aan ‘bloemen en bijen’. Bijen en hommels hebben een uiterst belangrijke taak bij het bestuiven van bloemen. Zonder bestuiving door deze insecten geen ontwikkeling van vruchten en zaden. Door onder meer de omvorming van kleinschaliger naar grootschaliger landschap (daardoor veel minder geschikt leefgebied aanwezig) en het veelvuldig gebruik van insecticiden zijn insecten in de problemen gekomen. De laatste jaren krijgt vooral het middel imidacloprid als algemeen gebruikt insecticide (landbouw, maar ook particulier gebruik) negatieve aandacht. Het middel heeft ook een bewezen negatief effect op het leven en vóórkomen van hommels en bijen. En ook blijkt dat in streken waar dit middel veel wordt toegepast de insectenetende vogelpopulaties worden uitgedund.

Aardhommel op vogelwikke. Fotograaf: Albert-Erik de Winter

Om het bijen en hommels wat naar de zin te maken kunnen allerlei maatregelen genomen worden. Randen van percelen akkerland worden wel ingezaaid met bloemenmengsels. Naast nectar en stuifmeel voor de insecten leveren die randen ook mooie kleurrijke linten op. Beheerders van bermen, oevers en plantsoenen kunnen deze elementen bijvriendelijk inrichten en beheren. En is uw tuin bijvriendelijk ingericht? Op internet kunt u allerlei tips vinden hoe dat kan. Bijen en hommels moeten ook kunnen overwinteren, dus ook daar moet over nagedacht worden. Op het Vlinderkampje De Duinen van IVN Eelde-Paterswolde is een insectenhotel te bewonderen. Gemakkelijk om na te bouwen in kleiner formaat voor een kleinere tuin. In mijn tuin bloeien nu koninginnenkruid en guldenroede volop. Van de bedrijvigheid van allerlei insecten op de bloemen blijf je genieten. Meer nieuws over natuur in eigen dorp en omgeving op ivn.nl/eeldepaterswolde.

De kerkuil (3 februari 2016)

Af en toe krijg ik van vogelliefhebbers uit ons dorp een door hen zelf gemaakte foto van een vogel toegestuurd. Ik gebruik een goede foto graag als illustratie bij een artikel of voor een lezing over natuur in onze omgeving. Nanny van Dijk stuurde me een jaar geleden een foto van een kerkuil toe, soezend in een conifeer van haar tuin aan de Borgstukken. Kerkuilen zijn standvogels, ze zijn hier dus het hele jaar door. Ze maken graag gebruik van speciale grote nestkasten om in te broeden. Die kasten zijn geplaatst op rustige locaties, veelal vrij hoog in een schuur. De Engelse naam voor de kerkuil, 'barnowl' (schuuruil) is dan ook erg toepasselijk. Wij noemen hem kerkuil omdat hij vroeger regelmatig in kerktorens en boven de gewelven van kerkgebouwen broedde. Ook wordt de kerkuil wel 'katuil' (met meerdere streeknaamvarianten) genoemd vanwege het geluid van een blazende kat die hij bij verstoring op zijn rust- of nestplaats kan maken. Overigens wordt 'katuil' ook wel eens als naam voor de ransuil, de bosuil en de velduil gebruikt. Muizen, vooral veldmuizen, zijn het favoriete voedsel. Gebrek daaraan heeft direct gevolgen voor het aantal jongen dat vliegvlug wordt. In Eelde-Paterswolde-Bunne worden van zo'n 40 broedlocaties (niet alle worden elk jaar bezet) van de kerkuil de broedresultaten bijgehouden o.a. door IVN Vogelwerkgroep lid Willem Zandt. Zo weten we dat er in 2014, een goed muizenjaar, 34 jongen zijn uitgevlogen en in 2015 met minder muizen slechts 15. Strengere winters, zoals die van 1962/1963 en die van 1978/1979, doen het kerkuilenbestand sterk verkleinen. Er moeten dan meerdere achtereenvolgende zachte winters tegenover staan om het bestand weer 'gewoon' te krijgen. Nestplaatsen in kerken komen nauwelijks meer voor. Galmgaten waardoorheen het geluid van luidende klokken ons bereikt zijn in de loop der tijd met gaas afgesloten om te voorkomen dat duiven en kauwen, en daarmee ook kerkuilen binnenkomen. Geen geschijt in de kerken! Gelukkig maar dat nestkasten in schuren gemakkelijk geaccepteerd worden als broedplaats. Mooi natuurlijk dat vele schuureigenaren het plaatsen van een kast toestaan (of zelf plaatsen) en er trots op zijn als er gebroed wordt en helemaal als er jongen uitvliegen.

Foto: Soezende kerkuil in conifeer Borgstukken Fotograaf: Nanny van Dijk

Vleugelnoot en krabbenscheer (2 juli 2014)

Wie over het voetpad langs de oostkant van de Mozartvijver in ons dorp wandelt komt onder een grote, vrij bijzondere boom door. De mooi gevormde kroon heeft bladeren als van een es, en erg opvallend zijn de lange hangende slierten met gevleugelde vruchten, kleine groene noten. Het betreft de Kaukasische vleugelnoot, *Pterocarya fraxinifolia*, en is een verwant van de walnoot. De betekenis van *fraxinifolia* is: bladeren gelijkend op die van de es.

Bij het rijpen worden de noten bruin en lichter van gewicht zodat de wind ze gemakkelijk kan verspreiden. De noten zijn niet eetbaar. In Nederland is de Kaukasische vleugelnoot een aangeplante, winterhard gekweekte soort. Maar in het vroeg-pleistoceen (zo rond een miljoen jaar geleden en met een gematigd klimaat), was de soort inheems en was deze met onder andere iep en eik een gewone verschijning. In koude perioden nadien kon de soort het niet redden. Nu is de soort in het wild beperkt tot het subtropisch gebied.

In de vijver zelf groeit sinds enkele jaren ook een interessante plant. Op enkele plekken zijn dichte vegetaties van krabbenscheer te zien, verzamelingen van drijvende rozetten met stekelige bladen. Er is een tijd geweest dat krabbenscheer erg algemeen voorkwam: hij groeide overal in veensloten, petgaten en ondiepe meren. Tegenwoordig is het een zogenaamde rode lijstsoort met de betekenis van nog vrij algemeen, maar toch sterk afgenomen. De laatste jaren duikt de soort echter weer op meer plaatsen op, zowel in ons dorp als in het buitengebied.

Krabbenscheer bloeit van mei tot juli, waarbij de vrouwelijke witte bloemen het meest opvallend zijn. In de winter verblijven de planten op de bodem van de wateren. Door het vormen van nieuwe bladeren, met cellen die met gas zijn gevuld, komen de planten in het voorjaar naar de oppervlakte.

De zeldzame groene glazenmaker, een libellensoort, is voor zijn levenscyclus geheel afhankelijk van krabbenscheer. Met krabbenscheer moet een waterbeheerder dus heel zorgvuldig omgaan.

Foto's van Leo Stockmann

-Kaukasische vleugelnoot bij de Mozartvijver

-Slierten met gevleugelde noten

-Krabbenscheer in de vijver

Slakken (19 augustus 2015)

Huisjesslakken dragen een spiraalsgewijs gewonden huisje, naaktslakken bezitten geen uitwendig zichtbare schelp.

Slakken zijn vrij complete beestjes, met 'alles' erop en eraan. De orgaanstelsels zijn veelal wel 'eenvoudig' van bouw.

Spieren zijn vooral te vinden in de voet, maar er zijn ook spieren die ervoor kunnen zorgen dat de slak zich snel in zijn huisje kan terugtrekken of zijn tentakels kan intrekken.

Slakken zijn belangrijke opruimers in de natuur. Ze eten (half) vergane delen van planten en dieren, knabbelen aan paddenstoelen, eten zelfs papier en karton omdat ze cellulose kunnen verteren. Maar ze eten ook honden- en kattenbrokken, brood, chips, hondendrollen, enz. Onlangs zag ik een naaktslak die een worm aan het oppeuzelen was. Slakken bezitten aan de basis van de mondholte een rasptong (radula), rijtjes hoornige tandjes, waarmee de slakken in staat zijn om allerlei eetbaars te verschalken. Slakken kunnen ruiken, en goed ook. Leg in een slakkenomgeving iets eetbaars voor ze neer, en ze komen 'van heinde en ver' erop af. Ergens kunnen slakken opwekken als ze zich tegoed doen aan verse sla- of sperzieboonplantjes, net geplante viooltjes of aan aardbeien. Een schaaltje met bier kan slakken verleiden daarnaartoe te gaan. Omdat ze niet tegen alcohol kunnen zijn ze de pineut. In een wat natuurlijk opgebouwde tuin met her en der wat rottend tuinafval en met schaduwrijke vochtige plekken kunnen slakken goed overleven en bewonderd worden. Erg algemeen zijn de gewone tuinslak, de segrijnslak en de gewone (=grote) wegslak.

Slakken op hun beurt zijn weer voedsel voor o.a. egels, spitsmuizen en lijsters. Lijsters pakken een huisjesslak in hun snavel en slaan het huisje kapot op een steen zodat het slakkenvlees beschikbaar komt. Vaak wordt dezelfde steen gebruikt, we spreken dan van een lijstersmidse. Als een merel een naaktslak pakt, dan wordt de slak eerst een tijdje over de grond of tegel heen en weer gestreken zodat de taaie slijm laag er wat vanaf slijt, dan volgt een echte hakpartij met de snavel en wordt de slak stukje voor stukje naar binnen gewerkt.

Foto: Naaktslak eet worm Foto: Leo Stockmann

Lijsterbes (31 augustus 2013)

Foto: Vruchten van de lijsterbes. Fotograaf: Leo Stockmann

Iedereen kent de lijsterbes door zijn erg opvallende schermen met oranje tot vuurrode vruchten en omdat hij erg algemeen is, zowel in tuinen en parken als in het buitengebied in bossen en houtsingels. In onze tuin staat een lijsterbesboom met een kroon van ongeveer zeven meter hoog en vier meter breed. Het totaal aantal felgekleurde vruchten verschilt per jaar, maar is nu (half augustus) enorm. Een ruwe schatting levert zo'n 75.000 vruchten op. Schat het aantal maar eens voor ons hele dorp!

Meerdere vogelsoorten eten de vruchten en onder hen de lijsterachtigen waartoe ook de merel behoort. De zaden komen met de ontlasting weer naar buiten en op allerlei plaatsen terecht. Zo kun je de lijsterbes ook wel in een oude knotwilg of op in verval geraakte gebouwen zien groeien.

De merels zijn al begonnen met de consumptie. Een beetje hongerige vogel kan wel 20 'bessen' in enkele minuten tijd naar binnen werken. Misschien blijft er tenslotte ook nog wat over voor onze wintergasten, de koperwiek en de kramsvogel.

Na de laatste ijstijd, 10.000 jaar geleden, was de lijsterbes een van de eerste houtgewassen die zich in onze streken vestigden. In de oudheid geloofde men dat de lijsterbes bescherming bood tegen gevaren en betoveringen. Om vee te beschermen werd het onder een boog van lijsterbestakken door naar buiten geleid. Gaffelvormige vertakkingen van een lijsterbesboom dienden als wichelroede. De lijsterbes was aan de Noorse dondergod Thor gewijd, onder andere vanwege de rode vruchten die vuur en bliksem betekenden. (*Planten en hun legenden*, Meulenhoff en Nijhuis, 2012). De wetenschappelijke naam van de lijsterbes is *Sorbus aucuparia*. *Aucuparia* is afgeleid van *aucupium*, de Latijnse naam voor vogelvangst. Dat duidt erop dat de vruchten gebruikt werden om lijsters te lokken om ze daarna te vangen. Zijn de vruchten voor vogels gezond, voor de mensen kunnen deze in rauwe toestand enigszins giftig zijn. Gekookt

echter schijnt er niets aan de hand te zijn. Aangemaakt met suiker en een scheutje witte wijn leveren de vruchten een goede marmelade op.

Gierzwaluw en boerenwormkruid (8 augustus 2012)

We zitten nu halverwege de zomer en het is opvallend stiller geworden in de vogelwereld. De hoofdzakelijk aan de broedtijd gekoppelde zang is niet meer aan de orde. We zullen tot het voorjaar moeten wachten om opnieuw van een groots vogelkoor te kunnen genieten.

Met hun opvallend schrille srie-srie-srie-srie geluid hebben de afgelopen maanden ook de gierzwaluwen zich in ons dorp laten horen. Gebroed wordt er in muurholtes en onder de dakpannen. Wanneer er een groep bij regelmaat rakelings en luid srieënd langs uw gevel scheerde dan kan dat een aanwijzing zijn geweest voor de aanwezigheid van een nestlocatie. In de tijd dat er jongen zijn vangt een gierzwaluw al vliegend wel 10.000 insecten per dag. Dakrenovatie betekent vaak dat nestlocaties verdwijnen. Er zijn speciale dakpannen op de markt die het voor de gierzwaluw toch mogelijk maakt om onder de pannen te komen. Ook zijn er speciale broedkasten te verkrijgen. IVN heeft er tientallen in het dorp aangebracht, bijvoorbeeld vijf in de nok aan de noordgevel van de flat aan het Novaplein. Meer en meer wordt het ook gebruikelijk om in nieuw te bouwen hoge panden meteen broedkasten voor gierzwaluwen in te metselen. Deze maand zullen de meeste gierzwaluwen naar Afrika vertrekken om dan in april van het volgend jaar weer terug te keren.

Opvallende planten in de zomertijd zijn onder meer de roze bloeiende soorten wilgenroosje en harig wilgenroosje (veelal aan slootkanten), de geel bloeiende soorten boerenwormkruid, teunisbloem, Jacobskruiskruid en guldenroede en de wit bloeiende soorten moerasspirea (aan slootkanten) en gewone berenklauw. Per soort staan ze vaak met vele exemplaren bij elkaar en vormen zo mooie kleurrijke plekken of linten. In de avond kun je de lichtgele bloemen van de teunisbloem zien opengaan! Om zijn bladvorm wordt het boerenwormkruid wel met een varen vergeleken, wat ook tot uiting komt in de Duitse benaming Rainfarn, wat letterlijk vertaald bermvaren betekent. De berm is een van de standplaatsen van de soort. Het kruid heeft ook naam als middel tegen ingewandswormen, "so wel de lange als de ronde" volgens Dodonaeus,

een Vlaams plantkundige/arts die leefde in de zestiende eeuw. Maar misschien niet geheel ongevaarlijk, gezien de giftigheid van de plant.

Herfst

Wilgenroosje (30 oktober 2013)

Het meest indrukwekkend van de herfst zijn misschien wel de bladverkleuringen van struiken en bomen. Die verkleuringen ontstaan doordat de groene kleurstof (chlorofyl) afgebroken wordt waardoor andere kleurstoffen (pigmenten) tot uitdrukking komen: anthocyaan (rood), xantofyl (geel) en caroteen (oranje). De soort struik of boom en weersomstandigheden bepalen de mate van bladverkleuring.

Toen ik onlangs op de fiets over de Drentsedijk even ten noorden van het Beeld reed zag ik langs de greppel een strook uitgebloeid wilgenroosje staan. De middagzon scheen wat timide, maar dat bepaalde wel mede de pracht van dit herfsttafereel. In de zomer kenmerkt wilgenroosje zich door haar uitbundige paarsrode bloei op kap- en stormvlakten in bossen, langs bosranden, spoorwegen, greppels en wegen waar ze vaak overheersend aanwezig kan zijn. Voor hommels en bijen valt er daar dan veel nectar en stuifmeel te halen en de insecten zijn nodig voor de bestuiving. In de herfst zijn van wilgenroosje het witte zaadpluis met de zaden heel opvallend. De naam wilgenroosje is afgeleid van de smalle langwerpige bladvorm (als lijkend op die van bepaalde wilgensoorten) en de kleur van de bloemen (als lijkend op roosjes). Vegetatief plant de soort zich voort door middel van ondergrondse wortelstengels die in ons land in tijden van hongersnood ook wel werden gegeten.

‘De herfst zal schitterend zijn’ is de titel van een boek (1980) van Jan Siebelink. De roman gaat over onvervulbare verlangens en ambities in het moderne leven. Maar het verlangen om nu mooie herfstverschijnselen te zien is voor iedereen vervulbaar.

Foto: Leo Stockmann

Spreeuw en geelrode naalbaar (12 september 2012)

De spreeuw is een van de meest algemene vogelsoorten van ons land. Iedereen kent de spreeuw. Niet kieskeurig als het gaat om een broedplek: onder dakpannen, in boomholtes, in nestkasten. En ook niet kieskeurig als het gaat om voedsel. In ons dorp zie je ze veel rondscharrelen op gazons, waar ze in het broedseizoen emelten uit de grasmat pakken. Maar van een snackje op een terrastafel zijn ze ook niet vies.

Buiten het broedseizoen verzamelen ze zich aan het begin van de avond vaak in groepen van wel duizenden vogels op speciale slaapplekken. Dat kan in een rietveld zijn, maar ook hoog in boomgroepen. Het gezamenlijk spreeuwengewicht kan takken van bomen doen afbreken. Als de vogels opgeschrikt worden kan dat massale schijterij teweeg brengen. Prachtig zijn de zogenaamde spreeuwenwolken, fascinerend en onnavolgbaar het gezamenlijke en gelijktijdige zwenken. Een deel van 'onze' spreeuwen trekt in de herfst weg. De vogels die 's winters blijven worden aangevuld met Scandinaviërs. In de winter is het verenkleed dicht witgespikkeld. De jongen zijn aanvankelijk grijsbruin en krijgen in de herfst het kleed zoals dat van de ouders. De wetenschappelijke naam is *Sturnus vulgaris*. De betekenis van *Sturnus* is niet bekend, *vulgaris* betekent alledaags. De Fransen noemen hem *Etourneau sansonnet*. In *sansonnet* kun je een verbastering zien van *chansonnette* (liedje). Liedjesspreeuw dus. En zeker niet onterecht, want weinig vogelsoorten hebben een zo gevarieerd repertoire als de spreeuw.

Roek en reuzenzwam (10 oktober 2012)

De zwartgevederde roek heeft de laatste jaren veel aandacht gehad in ons dorp. De grote broedkolonie in De Braak was ‘zomaar’ verdwenen en in het voorjaar van 2011 bouwden roeken binnen 14 dagen zo’n 50 nesten bovenin eiken aan de Hooiweg. Roeken houden blijkbaar van gezelligheid want ze broeden graag dicht bij elkaar. Samen kletsen ze heel wat af, vooral in de eerste helft van het jaar. Hun roep is een wat raspand *raaar*, soms een minder raspand *krookroo*. Er zijn veel individuele variaties in lengte en toonhoogte van het geluid. Vanwege overlast van lawaai en schijterij zijn de nesten van de Hooiweg eind 2011 uit de bomen gehaald en overgeplaatst naar bomen in het buitengebied op twee locaties aan de westkant van ons dorp. In de hoop natuurlijk dat de roeken daarheen zouden verhuizen. Dat deden ze niet. Maar ook op de Hooiweg bleven ze weg.

Een roek valt van een zwarte kraai te onderscheiden door de kale lichte plek aan de snavelbasis. Het woord roek zou verwant kunnen zijn met het Griekse woord *krazo* wat ‘ik kras’ betekent. Ook gaai, kauw en ekster zijn in ons dorp bekende verschijningen uit de familie van de kraaien. De bonte kraai zie je tegenwoordig bijna niet meer, de sterk gespikkelde notenkraker is ’s winters als invasievogel wel eens te bewonderen.

Het is herfst geworden. Bij het schrijven van dit stukje is het wat ruig weer en het regent voortdurend. Een natte herfst geldt als dé tijd voor paddenstoelen. Het grote genieten van al die prachtige schepsels kan weer beginnen. Gemakkelijk herkenbare soorten zijn de vliegenzwam (rood met witte stippen), de gewone heksenboleet, de reuzen- en de aardappelbovist en de grote stinkzwam. Taaie en vrij grote soorten zijn de biefstukzwam en de tonderzwam. Regelmatig zie je een kring van paddenstoelen van dezelfde soort, een zogenaamde heksenkring. Bijzonder groot is de reuzenzwam die wel een doorsnede van 80 cm. kan hebben. Ook die is in ons dorp te bewonderen, meest aan de voet van een beuk of eik.

Enkele weken geleden zag ik aan de kant van de Fokkerweg een grassoort in bloei, wat lijkend op het vrij algemene timotee gras. Er waren tientallen exemplaren. Bij nadere determinatie bleek het om de geelrode naalbaar te gaan. En dat is een vrij zeldzame soort voor het noorden van het land. En dat ‘zo maar’ in ons dorp. In de bloeiwijze zijn roodachtige gele borsteltjes zichtbaar. Een leuke ontdekking dus. De meer algemene groene naalbaar komt ook in ons dorp voor, bijvoorbeeld op de oude begraafplaats in Eelde. De plantenwerkgroep van het IVN doet op haar excursies in het dorp en omgeving trouwens wel meer waarnemingen van niet erg algemene plantensoorten. Bijvoorbeeld de rietorchis in Spierveen en de blauwe knoop in de berm van een zandpad in het buitengebied.

Smient en biefstukzwam (7 november 2012)

Wie gevraagd wordt het geluid van een eend na te doen zal kwaak, kwaak, kwaak zeggen. Het is het geluid van de eenden in parkvijvers die je als kind brood hebt gevoerd. Het vrouwtje van de wilde eend, onze meest algemene eendensoort, is ook een echte kwaker. Maar er zijn meerdere eendensoorten die geen kwakers zijn. Het vrouwtje van de kuifeend maakt een droog karr, karrgeluid, het mannetje kan tijdens de balts fluittonen maken. De kuifeend is wat kleiner dan de wilde eend. Het mannetje is zwart van kleur, maar met een opvallend grote witte flank, het vrouwtje is bruin met een grote lichtbruine flank. Het mannetje heeft bovendien nog een lange afhangende kuif op zijn kop. Je kunt veel kuifeenden zien dobberen en duiken naar voedsel op vaarten en ondiepe waterplassen. In ons buitengebied, de Onlanden bijvoorbeeld, verblijven momenteel veel smienten. Smienten houden van open graslandgebied (vooral veenweiden) met veel water. Je hoort ze veelal eerder dan dat je ze ziet. De mannetjes (bruine kop, geel voorhoofd) laten een heel kenmerkende roep horen: piiew-piiew, wat lijkt op gefluit. Ook 's nachts overvliegende eenden zijn door dit geluid als soort gemakkelijk herkenbaar. Duitsers noemen de smient Pfeifente en de Fransen noemen deze eend Canard siffleur (siffleur=fluitend). Smienten zijn vegetariërs. Ze grazen gras en ander plantaardig materiaal. Rusten doen ze op het water.

In mijn vorige rubriek heb ik aandacht besteed aan paddenstoelen en ik noemde ook de biefstukzwam. Aangenaam verrast was ik een week later toen ik in de *Dorpsklanken* van 17 oktober een mooie foto van die soort zag, gefotografeerd op een eikenstam bij houtzagerij Kok. Wie de zwam aantreft zal niet verbaasd zijn over de naam. De zwammassa is vleesrood als van een rauwe biefstuk. De biefstukzwam is eetbaar, maar heeft geen bijzondere smaak. In ons land heerst geen eetcultuur van paddenstoelen. Dat vind ik prima. Het meenemen van manden vol paddenstoelen uit het veld gaat mij te ver. En vergissen in de soort kan een smartelijk gevolg hebben voor de consument. Zo kan de dodelijk giftige groene knolamaniet verward worden met

de eetbare weidechampignon. Het laten staan van paddenstoelen geeft iedereen de kans om ervan te genieten.

Foto: Smient; Fotograaf: André Eijkenaar

Storm verrijkt landgoedbossen (6 november 2013)

De afgelopen maanden is er veel gekapt in de bossen en ook de komende tijd zal dat nog het geval zijn. Nagenoeg al het stamhout wordt afgevoerd. Alles volgens een beheerplan landgoederen. En opeens was daar de storm op 28 oktober. Die deed het werk op haar manier. Meerdere dikke bomen klapten om alsof het niets was, hun wortelkluiten kwamen recht overeind te staan en minikraters ontstonden. Zoiets maakt een bos spannend voor de bezoekers en het is ook goed voor de diversiteit in de natuur. Ik hoop dan ook dat de beheerders zich wat kunnen beheersen in het opruimen van de Maak de paden veilig, maar ruim niet teveel op. Foto's: Leo Stockmann

Paddenstoelen (4 november 2015)

Het is herfst en ‘dus’ tijd voor paddenstoelen. Tenminste, zo is het idee dat je juist in deze periode erop uit moet trekken om paddenstoelen te zien. Maar bij vochtige omstandigheden in andere jaargetijden laten paddenstoelen zich zeker ook zien. Als er maar rotting is zou je kunnen zeggen. Paddenstoelen zijn de vruchtlichamen van organismen waarvan het grootste deel, de zwamvlok (mycelium), zich in de grond of in een stuk hout bevindt. In de vruchtlichamen worden de sporen gevormd. De zwamvlok breekt organische stoffen af en de nieuw gevormde stoffen worden gebruikt om van te leven. De paddenstoel met steel en hoed geldt als toonbeeld van wat je meestal voorstelt bij een paddenstoel. En we zijn allemaal opgegroeid met het liedje waarin gezongen wordt dat kabouter Spillebeen op de vliegenschwam, rood met witte stippen, heen en weer zat te wippen. Maar lang niet alle soorten hebben zo’n verschijningsvorm, denk maar eens aan de veel voorkomende aardappelbovist en aan de kleine roodoranje meniezwammetjes op dode takken. Veel paddenstoelsoorten zijn door hun uiterlijk, geur of smaak vrij gemakkelijk op naam te brengen met behulp van een gids of app. Maar nog vaker moet nader onderzoek eraan te pas komen. Kleur en vorm van de sporen (microscopisch klein) spelen dan een rol. Wie een paddenstoel gaat proeven (stukje van de hoed bijvoorbeeld) doet er verstandig aan het geproefde weer uit te spugen. Je hebt soorten die bedrieglijk veel op elkaar lijken. Maar waar de ene soort

valt te eten, kan de andere het einde van je leven betekenen. Paddenstoelen komen voor in grasland (zoals weidechampignon), op kale grond (zoals oranje bekerzwam), in bermen en vooral ook in bossen waar afstervend en dood hout deel uitmaakt van het biologische systeem. Het op grote schaal weghalen hiervan bij bosbeheer is dus geen goede zaak. Niet alleen paddenstoelen zijn daarvan de dupe, ook vogels (spechten, mezen, boomklever e.a.) die kleine beestjes uit het dode hout of vanachter loslatend schors pakken hebben dan minder te eten. Veel genoeg gewenst bij uw paddenstoelenwandelingen.

Foto. Heksenboleet in De Braak. Fotograaf: Leo Stockmann

Sperwer (22 oktober 2014)

De sperwer is een kleine roofvogel. Het mannetje, 30 – 35 cm, spanwijdte 60 – 65 cm, is kleiner dan het vrouwtje. Het volwassen mannetje is leigrijs van boven, zijborst is oranje en de onderzijde heeft een oranjebruine bandering. Het vrouwtje is bruin van boven en de onderzijde heeft een donkere bandering.

Sperwers leven vooral in bosgebieden (vaak naaldbos), maar ook landschappen met minder beplantingen (houtsingels, struiken) en dorpen en steden behoren tot hun leefgebied.

Sperwers zijn in ons land voornamelijk standvogels. In Drenthe zijn circa 500 broedparen. Een kennismaking met een sperwer is vaak wat luguber. Een hoopje uitgerukte veren van een mus of merel in de tuin is veelal een aanwijzing dat de nietsvermoedende vogel is overvallen door een sperwer die plotseling vanachter een heg is opgedoken. Eenmaal in de klauwen is er voor het slachtoffer geen ontkomen meer aan. In het open veld maken sperwers ook wel gebruik van droge sloten als vliegbaan. Vanuit de sloot schieten ze dan opeens het land op om een spreeuw of duif te overvallen ('te slaan').

Sperwers vliegen zich nogal eens dood tegen een raam. Dit gebeurt als zij niet goed uitkijken tijdens een drieste achtervolging van een wegvliegende prooi. In ons dorp zijn van enkele jaren geleden twee gevallen bekend van een sperwer die de prooi meesleepte naar een vijver om die daar te verdrinken.

De wetenschappelijke naam van de sperwer is *Accipiter nisus*. ‘Nisus was de koning van Megara (stad in Griekenland), vader van Scylla, die de purperen haren van haar vader- waarvan het lot van de staat afhing- afsneed en deze aan zijn vijand Minos aanbood. De goden straffen de prinses door Nisus in een sperwer te veranderen en haarzelf in een leeuwerik die achtervolgd wordt door haar vader.’ (citaat uit het boekje ‘Vogels in volksgeloof, magie en mythologie van Johan Boussauw, 2005). Een oud volksgeloof is dat de koekoek in plaats van weg te trekken aan het eind van de zomer in een sperwer veranderde. Wat betreft tekening en vliegwijze lijken sperwer en koekoek wel op elkaar. Sperwer en alle andere roofvogelsoorten zijn in ons land wettelijk beschermd.

Foto boven: Sperwer mannetje in tuin te Eelde

Foto onder: Sperwer vrouwtje in tuin te Eelde

Foto's van Sieds Rienks.

Winter

Kramsvogel en paarse dovenetel (12 december 2012)

De kramsvogel (*Turdus pilaris*) behoort tot de lijsterachtigen. Tot hetzelfde geslacht *Turdus* behoren ook de merel (*Turdus merula*), de zanglijster, de grote lijster en de koperwiek. De kramsvogel is wat groter dan de merel. Zijn grijze kop, onderrug en stuit en de bruine bovenrug maken hem vrij snel herkenbaar. In ons land is de kramsvogel hoofdzakelijk tijdens trektijd en in de winter waar te nemen, de aanwezigheid kan vrij massaal zijn. Ze zijn te zien in open (landbouw)gebied waar ze op zoek zijn naar bodemdiertjes, maar ook in de meer bewoonde wereld waar besdragende struiken zijn. Heeft u de vuurdoorn nog vol bessen zitten, dan heeft u een grote kans de kramsvogel vlakbij huis te zien. En met hem vaak de koperwiek. De Duitse naam voor de kramsvogel is Wacholderdrossel, letterlijk lijster (Drossel) van de jeneverbesstruik, ook een bessendrager. Wat betreft de zang is de kramsvogel onder de lijsterachtigen wel de minst getalenteerde. Veel beter herkenbaar is hij aan zijn roep, een snel tsjakakakaka (drie tot zes slagen per seconde), wat hem de bijnamen van tsjakker, tsjaklijster en veldtsjakker heeft opgeleverd. Onze wintergasten komen uit Scandinavië en westelijk Rusland. Mocht de winter hier echt toeslaan, dan trekken de meeste verder zuidwaarts.

De winterperiode geldt niet echt als de tijd waar je veel aandacht schenkt aan wilde planten. Toch zijn er meerdere soorten die je bij een milde winter bloeiend kunt aantreffen, bijvoorbeeld vogelmuur, klein kruiskruid en paarse dovenetel. Het zijn eenjarige soorten en die zich snel manifesteren op opengemaakte grond. Vogelmuur met zijn witte bloempjes is goed eetbaar en schijnt te werken tegen vele kwalen. Meerdere vogelsoorten eten van de zaden en de blaadjes. Het is een lekkernij voor mus, kip, kanarie en parkiet.

De paarse dovenetel is herkenbaar aan zijn eironde tot driehoekige gevormde bladeren waarvan de randen ondiep gekarteld zijn. De bovenste bladeren zijn wat paarsig aangelopen, de lipbloemen zijn roodpaars van kleur. De laagblijvende plant maakt een wat gedrongen indruk. Soorten waarmee hij wel verward kan worden zijn de gevlekte dovenetel (paarsrode bloemen) en de hondsdraf (paarsblauwe bloemen).

Grote zilverreiger en toverhazelaar (23 januari 2013)

In de 8ste druk uit 1971 van het zeker bij vogelliefhebbers bekende boekje 'Zien is kennen' staat de grote zilverreiger vermeld als in ons land zeer zeldzaam voorkomend en in 12de druk uit 1974 van de zeker zo bekende Petersons vogelgids staat hij vermeld als dwaalgast. Hoe anders is zijn voorkomen vandaag de dag. In de Vogelbalans 2012 van Sovon vogelonderzoek staat boven een stukje over de grote zilverreiger gekopt: 'Nederland ziet wit van de grote zilverreigers in de winter'.

Ook in onze omgeving is de grote zilverreiger een bekende verschijning geworden. Zeker in het natuurontwikkelingsgebied de Onlanden met slenken en moeras en in het Zuidlaardermeergebied. In het Zuidlaardermeergebied is in een van de petgaten ook een slaapplaats. In oktober van het vorig jaar werden daar zelfs meer dan 100 exemplaren geteld. In de zomerperiode zie je de grote zilverreiger veel minder. Gebroed wordt er in ons land voornamelijk in het Oostvaardersplassengebied bij Lelystad, met zo'n 150 broedparen.

De wetenschappelijke naam van de soort was *Egretta alba*, wat witte reiger met sierveren betekent. Door velen wordt de zilverreiger (nu *Ardea alba* geheten) ook wel witte reiger genoemd, daarmee onderscheidend van de algemeen voorkomende blauwe reiger die trouwens beter de grauwe of grijze reiger genoemd kan worden. De Engelsen noemen hem ook grey heron, letterlijk naar zijn wetenschappelijke naam *Ardea cinerea*. Zilverreigers werden vroeger wel geschoten om de witte sierveren die werden gebruikt als verfraaiing van dameshoeden. Gelukkig kennen we dat gebruik niet meer.

Bij uitzondering ook even aandacht voor een cultuursoort. In meerdere tuinen bloeit momenteel de toverhazelaar, *Hamamelis*. Zij behoort tot de toverhazelaarfamilie. Meest algemeen zijn de Chinese en de Japanse toverhazelaar en een kruising tussen deze twee. De bloemen staan in groepjes bijeen en hebben gele lijnvormige kroonbladen aan nog bladerloze takken.

Het is een erg opvallende winterbloeier en dat is misschien wel het toverachtige aan de soort. De bloei is vrij vorstbestendig. Pas bij een periode van heel strenge vorst zie je de bloemen teloor

gaan. Andere bekende geelbloeiende winterbloeiende struiken zijn het Chinees klokje (Forsythia) en de gele kornoelje.

Foto: Grote zilverreiger

Fotograaf: Sieds Rienks

Goudvink (10 december 2014)

Een goudvink zien in de tuin is een prachtige waarneming. Met zijn zwarte kap en rozerode onderdelen is het mannetje onmiskenbaar. Bij het wegvliegen valt nog de witte stuit op.

Ook het vrouwtje heeft een zwarte kap, maar de onderdelen zijn valier, met een roze zweem.

De korte dikke snavel duidt erop dat het om een echte zaadeter gaat. Wanneer ik een goudvink in mijn tuin zie, dan maak ik er in mijn vogelgids altijd een aantekening van. De waarnemingen in tal van jaren dateren uit de periode eind september tot en met eind april, maar een groot deel daarvan in de echte wintermaanden. Je kunt de goudvink vrij gemakkelijk naar een voedertafel lokken. Zonnebloempitten weet hij echt te waarderen. Andere lekkernijen die ik hem wel eens heb zien eten zijn zaadjes van pluis van de paardenbloem en bessen van de lijsterbes. Maar het vlees om het zaad eet hij niet. In zijn snavel weet hij vlees van zaad te scheiden. Knoppen van fruitbomen bevallen hem ook wel. De goudvink geldt als een vrij schuwe vogel. En goed hoorbaar zingen doet hij niet. Hij uit zich meestal via een lage, ietwat weemoedige roep, 'dju', met tussen elke 'dju' een korte rustperiode.

In de periode eind april tot begin augustus kan in een grote tuin met struiken en geboomte best een goudvink broeden zonder dat dat opgemerkt wordt. Wel zal het mannetje in de buurt zijn 'dju'-roep laten horen. Het merendeel van de goudvinken in Drenthe broedt trouwens in de grotere bossen.

De wetenschappelijke naam van de goudvink is *Pyrrhula pyrrhula*, wat vuurrode betekent. Streeknamen voor de soort zijn: goldvink(e), bloedvink, roodvink, bogervink en botvink. Bogervink verwijst naar de aanwezigheid in boomgaarden, botvink naar de voorkeur om aan uitbottende knoppen te eten. (Informatie uit 'De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis' van Henk Blok en Herman ter Stege, 2000).

Tijdens een wandeling in de winterperiode ergens in onze provincie is er een redelijke kans de goudvink te zien, want hij komt verspreid voor in de gehele provincie.

Meer nieuws over natuur in eigen omgeving op de site van IVN Eelde-Paterswolde.

Foto: Goudvink bij zonnebloempitten Fotograaf: Sieds Rienks

Meerkoet en waterhoen (16 maart 2016)

Toen ik half januari langs de vijver tegenover het Elze van der Laanhuis liep viel op dat er wel 50 tot 60 meerkoeten en 20 tot 25 waterhoenen aanwezig waren, deels op het water, deels gras etend langs de kant. Inmiddels is het aantal van beide soorten weer behoorlijk afgenomen, vertrokken naar broedplaatsen in de omgeving, o.a. het moerasgebied bij Friescheveen, waar ieder jaar veel meerkoeten broeden. Of verder weg, mogelijk zelfs ook naar het buitenland. Jaarlijks broeden er in de ruigte van de oever van de Mozartvijver meerdere meerkoeten en een paar waterhoenen. Nesten van beide soorten kunnen tot ruim boven de waterspiegel worden opgebouwd; ook worden nesten gebouwd laag in de struiken langs de oever. Allerlei plantenmateriaal wordt aangesleept om het nest te maken. Beide soorten kunnen in broedtijd enorm agressief zijn bij de verdediging van hun territorium, niet alleen tegen soortgenoten. Wie is nu de meerkoet, wie de waterhoen? De meerkoet is ongeveer 38 cm, de waterhoen 33 cm, wat kleiner dus. Heel opvallend bij de meerkoet zijn de witte bles en snavel, de waterhoen heeft een rode bles waarbij het rode een eindje doorloopt op de snavel, de snavelpunt is geel. De naam meerkoet is afgeleid van 'meer' (de verblijfplaats; hoewel tegenwoordig ook op kleinere wateren) en 'koet' (het geluid dat ze maken). Wetenschappelijk heet de meerkoet *Fulica atra*, wat witvlek betekent. De wetenschappelijke naam van de waterhoen is *Gallinula chloropus*, wat groenpotig kipje betekent. Beide soorten hebben veel bijnamen. In het boekje 'De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis' (H. Blok en H.J. ter Stege, 2000) staan ze genoemd. In Vlaanderen wordt de meerkoet wel meerkraai, waterkraai en roetaard genoemd. In Friesland heet hij markol, afgeleid van 'mar' (moeras) en 'kol' (de witte bles). Een leuke naam voor de waterhoen in Noord-Brabant is schieteeendje, wat te maken kan hebben met de ietwat schokkende manier waarop de vogel zich voortbeweegt in het water. Het aantal eieren dat beide soorten leggen varieert van 5 tot 10. Het aantal legsels is 1 tot 2 per seizoen.

Over niet te lange tijd zullen er weer jongen zijn. Jonge meerkoetjes hebben opvallend rood-gele donsveren aan kop en hals. Honden aan de lijn graag!

Foto: Meerkoet en waterhoen, Mozartvijver, Fotograaf: Sieds Rienks

Vroegeling (1 januari 2015)

Tot de familie van de kruisbloemigen behoren planten met nogal uiteenlopende afmetingen en groeiplaatsen. Groot zijn bijvoorbeeld koolzaad en mosterd, heel klein bijvoorbeeld kleine veldkers en vroegeling. In (vooral) zoet water groeit de gele waterkers. Ook de pinksterbloem behoort tot de kruisbloemfamilie. Eenduidig kenmerk van de familie is de bouw van de bloem: 4 losse kelkbladen, 4 losse kroonbladen (die diep gespleten kunnen zijn), 2 korte en 4 lange meeldraden. De bloemkleur is wit of geel; de pinksterbloem is met haar veelal lila-rozeachtige bloemen een uitzondering. De vruchten van de kruisbloemigen zijn hauwen (langwerpig, zoals bij koolzaad) of hauwtjes (rond, driehoekig zoals bij herderstasje, ovaal).

De vroegeling is als eenling een erg onopvallend plantje. Op erg schrale grond en onder droge omstandigheden wordt hij soms niet hoger dan een centimeter, met wat meer voedsel en vocht in de bodem kan hij uitgroeien tot 15 centimeter. De bloempjes zijn wit, de kroonblaadjes ver ingesneden. De vruchten zijn hauwtjes, met daarin gemiddeld 20 zaden. Opvallend zijn de blaadjes die in een rozet zijn verenigd. Regelmatig komt de vroegeling heel massaal voor, en hoe klein de plantjes zelf ook zijn, samen vallen ze dan op als een soort witte waas op de bodem. Op zandige plaatsen met open grond zoals bij kwekerijen en in parken onder nog bladerloze struiken kunnen ze met duizenden tegelijk in bloei staan. Dat is in deze tijd van het jaar het geval. Er is een grote kans dat er wel een vroegeling in uw tuin staat te bloeien, anders zeker in het gemeentelantsoen. Als er later in de tijd geschoffeld wordt is dat voor de vroegeling geen probleem. Vóór de zomer is er al zaad gezet en de plant afgestorven. De vroegeling is vrijwel altijd een zelfbestuiver. De wetenschappelijke naam *Erophila verna* is afgeleid van er (Grieks voor: voorjaar, vroeg), phile (Grieks voor: houden van) en verna (Latijn voor: in het voorjaar). In het Duits heet het plantje: Frühlings-Hungerblümchen, een mooie naam voor een plantje dat in het (vroeg) voorjaar bloeit en goed tegen hele schrale omstandigheden kan. Voor meer natuur in eigen omgeving, zie de site van IVN Eelde-Paterswolde. Foto: Vroegeling Fotograaf: Leo Stockmann

Winterkoning (14 januari 2015)

Het gaat om een kleine en gedrongen bruine vogel, slechts 9,5 cm groot. Zijn staart is kort en, zeer kenmerkend, vaak omhoog gewipt. Vanwege de geringe afmeting zegt nagenoeg iedereen winterkoninkje, net zoals de roodborst ook meestal roodborstje wordt genoemd. De wetenschappelijke naam is *Troglodytes troglodytes*, wat holbewoner betekent. Het nest wordt gebouwd in dichte vegetatie, op beschutte plekken in schuren en gebouwen en ook wel in nestkastjes. De Nederlandse broedvogels zijn hoofdzakelijk standvogels, dus ze blijven hier ook in de wintertijd. Bij strenge winters kan dat veel vogels het leven kosten, er is dan te weinig voedsel aanwezig in de vorm van insecten, spinnen e.d. Hoe kan nu zo'n kleine vogel als koning betiteld worden? Daarvoor lezen we een Griekse sage, waarin geschreven wordt dat de vogel die het hoogste kon vliegen als koning betiteld zou worden. De arend leek voorbestemd, maar de winterkoning had zich op de rug van de grote vogel genesteld en toen de arend hoog genoeg dacht te zijn vloog het winterkoninkje nog even verder omhoog. Ook een tweede wedstrijd werd door de winterkoning gewonnen. Door in een muizenhol te kruipen kwam hij het diepste in de aarde.

De winterkoning laat het hele jaar uitdrukkelijk door zang horen. Eigenlijk onvoorstelbaar dat zo'n vogeltje een dergelijk luid kabaal kan maken: een groot volume van trillers en losse tonen in een eenheid van ongeveer zeven seconden. Na een sessie van enkele minuten stopt hij dikwijls om wat te eten. Gezongen wordt er meestal vanuit een dicht struikgewas, maar zelf heb ik wel eens een exemplaar vanuit de top van een ca. 8 meter hoge boom zien zingen. Aan volksnamen voor de winterkoning is geen gebrek. In Zuid-Nederland druïdevogel ('priestervogel') en paternosterbolletje ('onzevaderbolletje'), in Friesland o.a. nutjen (nootje), mûske (muisje) en dumpke (duimpje), in Groningen o.a. keudeldoempke (keutelduimpje), heegkroeperke (heggekruiptje) en neddelkeunke (netelkoninkje) vanwege zijn aanwezigheid in brandnetelruigtes. Een typische Drentse benaming heb ik niet kunnen vinden. Opvallend is dat

de volksnamen verkleinvormen zijn (alleen priestervogel niet). Logisch voor zo'n kleine vogel. Meer over natuur en landschap kunt u vinden op de site van IVN Eelde-Paterswolde.

Foto: Winterkoning Fotograaf: Anne van der Zijpp

Staartmees en sneeuwkllokje (13 maart 2013)

Aan mezensoorten geen gebrek in ons dorp en bijbehorende bosrijke landgoederen. Koolmees, pimpelmees, zwarte mees, glanskop(mees), matkop(mees), kuifmees en staartmees voelen zich hier goed thuis, al is de ene soort (veel) talrijker aanwezig dan de andere. In de top-tien van de nationale tuinvogeltelling in januari staat de koolmees in Drenthe op de tweede plaats en de pimpelmees op de vijfde. Landgoed Vosbergen is al zeker een halve eeuw een belangrijk gebied voor wetenschappelijk onderzoek aan gedrag van vogels. De koolmees is vroeger uitvoerig bestudeerd en sinds 2001 is de pimpelmees studieobject. Vandaar ook al die nestkastjes die op het landgoed hangen.

Van mezen kun je erg genieten. Koolmees, pimpelmees en staartmees krijg je 's winters gemakkelijk naar vetbol, voedselsilo en pindasnoer. En wat zijn ze handig. Dat aanbieden van voer is tegenwoordig een rage, gestimuleerd door Vogelbescherming ter wille van het populariseren van vogels. Lang geleden keurde Vogelbescherming het aanbieden van voer nog af omdat ze van mening was dat de winter de tijd was om de sterksten te doen overleven. Dat was nu eenmaal de natuur. Enkele weken geleden kreeg ik een foto in handen waarop drie staartmezen op een vetbol zijn te zien. Dat had ik in mijn tuin nog nooit meegemaakt. Maar zie, het gebeurde al twee dagen nadien. De staartmees, 'een knotje wol' met een lange staart, maakt een kunstig koepelvormig nest in dicht struweel. Het nest is gevoerd met korstmos en spinrag. Een echte zang heeft de staartmees niet, daarvoor moet je meer bij de zwarte mees en de koolmees zijn.

Het is inmiddels half maart. De merels laten weer hun ochtend- en avondzang horen en in menig tuin bloeien al meerdere weken de sneeuwkllokjes. Het is een van de vele soorten die tot de zogenaamde stinzenplanten gerekend worden. Door de mens zijn die soorten al eeuwen geleden vanuit o.a. Midden- en Zuid-Europa naar ons land gehaald om buitenplaatsen op te vrolijken. Daar moesten dan wel geschikte groeiomstandigheden gecreëerd worden. Bekende soorten zijn winterakoniet (een echte winterbloeiër), krokus, gele en blauwe anemoon, holwortel, voorjaarshelmbloem, bostulp, lenteklokje en het al genoemde sneeuwkllokje. Sneeuwkllokjes heb je in honderden gekweekte variëteiten. Verzamelaars hebben erg veel geld over om een nieuwe variëteit te verkrijgen. Foto: Staartmezen op vetbol. Fotograaf: André Eijkenaar.

Witte en roze winterpostelein (14 mei 2015)

Witte winterpostelein is een plantensoort die je tegenwoordig als winter- en voorjaarsgroente in een biologisch groentepakket kunt aantreffen, maar die ook wel eens bij de supermarkt is te verkrijgen. Hij geldt als erg gezond omdat er o.a. veel vitamine C en veel ijzer in zit. Van nature groeit de witte winterpostelein in Noord-Amerika en via Cuba is de plant in West-Europa gekomen. In meerdere West-Europese landen wordt de winterpostelein verbouwd als groente. De plant wordt in Duitsland wel ‘Kubaspinat’ (Cubaspinazie) genoemd. Een andere naam voor de winterpostelein is mijnwerkerssla, consumptie van de postelein voorkwam scheurbuik, een beruchte kwaal die ontstond door het gebrek aan vitamine C. In de rubriek ‘Aandacht voor de natuur’ gaat het veelal om wilde planten en dieren. Interessant is dat winterpostelein met twee soorten in het wild voorkomt, mogelijk zelfs in uw tuin op plekken waar de grond wat is open gewerkt. Het gaat om de witte en de roze winterpostelein. Op wandelingen door ons dorp zag ik de afgelopen weken beide soorten her en der onder hagen in bloei staan. Beide soorten hebben meerdere stengels met ruitvormige blaadjes.

De wetenschappelijke geslachtsnaam van winterpostelein is *Claytonia*, genoemd naar de Engelse botanicus John Clayton (17e eeuw). De soortnaam van de witte winterpostelein is *perfoliata*, afgeleid van de manier waarop bepaalde stengels twee samengegroeide bladeren onder de bloeiwijze perforeren (doorboren). Bovenop de schotelvormige bladeren zijn enkele korte stengeltjes met kleine witte bloempjes zichtbaar. Het is een echte voorjaarsbloeier. In Noord-Duitsland wordt de soort vanwege de schotelvormige bladeren ook wel Tellersalat (bord- of schaalsalade) genoemd.

De roze winterpostelein heeft de wetenschappelijke naam *Claytonia sibirica*. Onder de bloeiwijzen zitten aan de stengels twee niet-vergroeide, tegenover elkaar staande blaadjes. De roze bloempjes zijn groter dan die van de witte winterpostelein en voorzien van donkerroze lijntjes. Een leuke bloeier voor een tuin! De soort bloeit in het voorjaar en in de zomer.

Foto's: Witte en roze winterpostelein.

Fotograaf: Leo Stockmann

Roodborst (16 november 2015)

In mijn boekenkast staan van het bekende vogelgidsje ‘Zien is kennen’ twee drukken. Een derde druk uit 1942 en een zevende druk uit 1971. In de derde druk wordt het bekende vogeltje nog ‘roodborstje’ genoemd, in de zevende druk heet ie ‘roodborst’. Een commissie van vogeldeskundigen zal zo iets wel beslist hebben.

Toch denk ik dat de meeste mensen (ook vogelaars) gewoon nog van roodborstje spreken. Per slot van rekening is het maar een klein vogeltje, zo’n 13 cm. Op kerstkaartjes met besneeuwd landschap doet de roodborst het altijd goed. Met z’n witte buik, orangerode borst en gezicht (met daarin priemende zwarte ogen) en een bruine rug is hij (en zij) onmiskenbaar en aandoenlijk. Bij kou worden de veertjes opgezet en de vorm verandert dan in een bolletje. Roodborstjes zijn ook erg nieuwsgierig. Bij het omspitten van de moestuin komt hij soms vlakbij de schep staan, kijkend of er een wormpje te halen valt. Bij het inventariseren van bosvogels vliegen er wel eens roodborstjes achter je aan of voor je uit. Dan moet je oppassen dat je ze niet dubbel telt. De wat hoge en scherpe parelende zang (een watervalletje) klinkt enigszins weemoedig, maar is aangenaam om te horen. Ook bij lichte regen wordt wel gezongen. ’s Avonds wordt lang doorgezongen en zelfs tegen middernacht in het schijnsel van een lantaarnpaal maakt hij z’n aanwezigheid kenbaar.

Wij zijn bekend met het kinderliedje: ‘Roodborstje tikt tegen ’t raam tin, tin tin, laat mij er in enz’. , waarna hij kruimeltjes brood kreeg en het bos weer invloog. In Vlaanderen echter werd een roodborstje dat op het raam tikte beschouwd als een voorbode van rampspoed. Vloog er eentje naar binnen dan ging er iemand sterven. In Wales daarentegen zegt men ‘Cursed is the man, who kills a robin or wren’: Vervloekt is diegene die een roodborstje of winterkoninkje doodt. De roodborst lijkt zo’n aardig vogeltje, je zou hem geen kwaad willen doen. Maar tegen soortgenoten kunnen ze erg opvliegend en vechtlustig zijn. De orangerode kleur heeft hierbij een intimiderende functie.

Foto: Roodborst Fotograaf: Anne van der Zijpp

Muizen (4 maart 2015)

De laatste maanden heeft de veldmuis aan belangstelling niet te klagen. De tot de woelmuizen behorende soort haalt bijna dagelijks de krant vanwege zijn massale aanwezigheid in bepaalde regio's in het noorden van het land. Er wordt gesproken van een plaag. Niet prettig voor menig boer. Graslanden komen eruit te zien als kale toendra's omdat de muizen de graswortels afvreten. De veldmuis is een uitgesproken bewoner van het open cultuurland. Wegbermen, dijken, spoorwegtaluds en slootkanten vormen erg geschikte leefomgevingen. Vanuit deze terreinen kunnen de muizen bij gunstige omstandigheden de aanliggende graslanden en akkers snel bevolken. De Leeuwarder Courant kopte op 24 januari: 'Gloriewinter van een sociaal seksmonstertje'. Dit vanwege de verbazingwekkende voortplantingscapaciteit van de veldmuis. In het Dagblad van het Noorden van 21 februari lezen we: 'Muizen stappen massaal over van gras naar wortelen'. Ja, als het een op is, moet je wat anders natuurlijk. De Volkskrant heeft een wekelijkse rubriek 'Beestje van de week'. Op 31 januari werd de veldmuis belicht. Zoogdierkenner Dick Bekker uit Groningen zegt van de veldmuis: 'Het is zo'n onschuldige beestje om te zien. Net een kroketje'. Er zijn meningen dat ons overgecultiveerde landschap, gekoppeld aan de afgelopen warmere periode (inclusief een winter zonder vorst) en de regionaal behoorlijke vervolging van predatoren als vos en roofvogels het massale voorkomen van de veldmuis in de hand heeft gewerkt. Plagen van veldmuizen zijn er overigens door de eeuwen heen altijd geweest, zeker toen hier de landbouw nog heel extensief werd bedreven. In onze eigen omgeving kun je de veelheid aan veldmuizen ook wel merken: in het veld veel looppaadjes en holletjes, en de muizen zelf!

Onlangs heb ik nog genoten van een bosmuis. Die kwam 's avonds gewoon graankorrels halen uit het voerbakje van ons konijn en water drinken uit het waterbakje. De bosmuis heeft een staart zolang als zijn lijf, ca. 8 – 10 cm. De veldmuis heeft een veel kortere staart.

De dwergmuis is de kleinste muizensoort in onze omgeving, met een lichaamslengte van 5 – 7,5 cm. Zijn staart wordt gebruikt om in halmen te klimmen. Mooie ronde nestjes worden gemaakt in o.a. korenvelden en in ruige vegetaties. Steeds meer voorkomend is de waterspitsmuis in de

grotendeels moerassige Onlanden. Hij is donker van boven en vuilwit van onderen. Hij kan zich goed voortbewegen in en onder water, waar hij foerageert op allerlei waterbeestjes.

Voor meer natuur in eigen omgeving, zie de site van IVN Eelde-Paterswolde.

Foto: Bosmuis Fotograaf: Albert-Erik de Winter

De bosuil gehoord? (2 februari 2011)

De landgoederen en de grote tuinen met oud geboomte maken Eelde-Paterswolde geschikt voor de aanwezigheid van de bosuil. Het is een bruin gevlekte vogel met een rond gezicht met donkerbruine (nagenoeg zwarte) ogen. Mannetje en vrouwtje zien er gelijk uit en zijn even groot, ca. 38 cm. Zelf een nest bouwen doen ze niet, ze maken gebruik van een boomholte, een eekhoornnest; soms wordt ook wel in een oud gebouw gebroed of op de grond. Vanwege zijn jaarrond aanwezigheid geldt de soort als standvogel. Voor parken en bossen schijnt de bosuil zo'n 25 ha. als territorium te gebruiken. De bosuil kan al in februari aan het broeden zijn. Als voedsel vergaart hij kleine zoogdieren, vooral muizen; daarnaast pakt hij ook wel vogeltjes, vis, kikkers, slakken, wormen en insecten.

Nachtwakers, dan wel slechte slapers onder ons hebben de hele wintertijd door de bosuil regelmatig kunnen horen. We schatten het aantal broedparen in ons dorp op een stuk of vijf.

De zang van het mannetje is een langgerekt bevend hoewwoe-woe-oe-ow. Het geluid wordt in griezelhoorspelen en – films wel gebruikt om een spannend nachtelijk tafereel te suggereren. Het vrouwtje produceert een scherp ke-wiek geluid, dat bij opwinding voortdurend kan worden herhaald. Het mannetje kan daarop met eenzelfde geluid reageren.

De wetenschappelijke naam van de bosuil is *Strix aluco*, wat vampier-katuil betekent. Katuil, katoele en soortgelijke namen zijn Nederlandse streeknamen voor de bosuil, maar ook wel voor kerkuil, ransuil en steenuil. In het boekje ‘Vogels in volksgeloof, magie en mythologie’ staat vermeld: “In teksten van Romeinse dichters maken we kennis met de ‘strix’, een soort krijsende uil die volgens Plinius de oudere zuigelingen de borst gaf en ze aldus vergiftigde”. Daar geloven we nu niet meer in.

In Eelde-Paterswolde komen ook de kerkuil, de ransuil en de steenuil voor, de laatstgenoemde in zeer klein aantal.

Waarnemingen van uilen kunt u doorgeven aan de Vogelwerkgroep van IVN Eelde-Paterswolde, Leo Stockmann, 050-5345199, glstockmann@hotmail.com.